

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 18, p. 299-306, Winter 2021

20. Yüzyılın Son Çeyreğinde İngiltere'nin Kürtlere Yönelik Politikası Hakkında Değerlendirmeler*

*Evaluations of Britain's Policy Towards the Kurds in the Last Quarter of the 20th
Century*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.777915>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
07.08.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
11.12.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2021

Asya Studies

Arş. Gör. Dr. Çağdaş Yüksel
Pamukkale Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
cyuksel@pau.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2230-3702>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

İngiltere emperyalist bir güç olarak yükselmeye başladığı andan itibaren Kürtlerle ilgilenmeye başlamıştır. İngiltere Orta Doğu'da güç kazandıkça Kürtlere yönelik ilgi de gittikçe artmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarının paylaşılması sırasında İngiltere Kürtlerden faydalanmaya karar vermiştir. Mondros Mütarekesi sonrasında İngiltere Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurulması için harekete geçmiştir. İngiltere kendi kontrolündeki Irak ile Ermenistan arasında bir tampon olması için Güney Doğu Anadolu'da da bir Kürdistan kurmayı tasarlamıştır. Sevr Antlaşması ile bu tasarılar Osmanlı yönetimine kabul ettirilmiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli Mücadele'nin zaferi sonrasında Sevr Antlaşması geçersiz hale gelmiş ve Kürdistan meselesi bir süre için rafa kaldırılmıştır. Musul meselesi sonrasında İngiltere için uzun bir süre Kürtler ilgi odağı olmaktan çıkmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere oldukça zayıfladığı için bölgeye olan ilgisi bir miktar azalmıştır. İran bölgede Batı devletlerinin en önemli müttefiki haline gelmiştir. İran devrimi sonrasında Batı devletleri İran'a karşı Irak ile yakınlaşmaya başlamışlardır. Ancak Saddam Hüseyin yönetiminin Batı devletlerinin çıkarlarını tehdit eder hale gelmesi üzerine Amerika ve İngiltere liderliğindeki müttefikler Kuveyt'in işgalini bahane ederek Irak'a müdahale etmişlerdir. Bundan sonra Irak üzerinde baskı kurmak ve petrol sahalarının güvenliğini sağlamak için İngiltere Kürtleri kullanmaya çalışmıştır. Irak Ordusu'nun isyan eden Kürtlere yönelik düzenlediği operasyonlar İngiliz politikasında büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu çalışmada Irak yönetimi ile Kürtler arasında yaşanan ihtilafın İngiliz politikasına nasıl yansıldığı İngiltere Parlamento tutanakları üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Irak, Kürtler, Saddam Hüseyin

Abstract

From the moment England began to rise as an imperialist power, it started to take care of the Kurds. As England gained power in the Middle East, interest in the Kurds increased. During the sharing of Ottoman lands after the First World War, England decided to take advantage of the Kurds. After the Armistice of Mudros, England took action to establish an Armenia in Eastern Anatolia. England planned to establish a Kurdistan in Southeastern Anatolia to be a buffer between Iraq and Armenia under its control. With the Treaty of Sevres, these proposals were imposed on the Ottoman administration. However, after the victory of the National Struggle led by Mustafa Kemal Pasha, the Treaty of Sevres became invalid, and the Kurdistan issue was shelved for a while. After the Mosul issue, the Kurds were no longer the center of attention for England for a long time.

After the Second World War, as England weakened considerably, her interest in the region decreased somewhat. Iran has become the most important ally of the Western states in the region. After the Iranian revolution, Western states started to get closer with Iraq against Iran. However, when Saddam Hussein's administration became a threat to the interests of Western states, the allies led by the United States and England intervened in Iraq by using the invasion of Kuwait as an excuse. After that, England tried to use the Kurds to put pressure on Iraq and ensure the security of the oil fields. The operations carried out by the Iraqi Army against the rebellious Kurds caused great controversy in British policy. In this study, how the conflict between the Iraqi administration and the Kurds reflected on British policy was examined through the British Parliament minutes.

Keywords: England, the United States of America, Iraq, the Kurds, Saddam Hussein

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yüksel, Ç. (2021). 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde İngiltere'nin Kürtlere Yönelik Politikası Hakkında Değerlendirmeler. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18), 299-306.

GİRİŞ

Emperyalist devletler tarih boyunca hedeflerinde olan bölgelerde nüfuzlarını arttırabilmek, oralandaki azınlıkları kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmek için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Orta Doğu tarihine baktığımız zaman bir devletleri olmayan Kürtlerin de bu şekilde kullanılan azınlıklardan biri oldukları göze çarpmaktadır. Emperyalist devletler ve özellikle İngiltere 19. yüzyılda petrolün önem kazanması sonrasında Orta Doğu'da Kürtleri çıkarlarının bekçisi olarak kullanmayı hedeflerken Kürtlerin bir kısmı da dış güçlerin desteği ile kendi devletlerini kurmak için harekete geçmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa Orta Doğu'ya sağlam bir şekilde yerleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'da güç kaybetmesi bölgede Amerika-Sovyetler Birliği rekabetini başlatmıştır. İran Devrimi sonrasında Batı devletleri ile Saddam Hüseyin'in Irak'ı yakınlaştırmıştır. Ancak Saddam Hüseyin'in bazı girişimleri Batı devletlerini rahatsız etmiştir. Bunun üzerine Amerika ve İngiltere Kürtleri Irak yönetimine karşı kullanarak petrol bölgelerini kontrol altına almak istemişlerdir. Irak Ordusu'nun buna engel olma girişimi nedeniyle pek çok çatışma yaşanmıştır. Bundan dolayı İngiltere ve Amerika Kürtleri korumak ve Kürtlere yardım etmek bahanesiyle bazı uluslararası girişimlerde bulunmuşlardır.

Irak'ta yaşananlar Batı ülkelerinin kamuoylarında çeşitli tartışmalara yol açmış ve siyasetin gündemini bir süre meşgul etmiştir. Irak sorunu Türkiye'yi de yakından etkilemiş gerek mülteci krizi gerekse Irak'ın kuzeyinde terör örgütleri için uygun bir coğrafya oluşması ülkemizin başına ciddi sorunlar açmıştır. Fakat buna rağmen Körfez Savaşı'nın önemli aktörlerinden İngiltere'nin bölgedeki Kürtlere yönelik faaliyetleri hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır. Bu makalede Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında Irak'ta yaşananların İngiltere'de politik gündeme yansımaları incelenmiştir. Bunu sağlamak için İngiltere Avam Kamarası'nda Kürt meselesi hakkında yapılan tartışmalar analiz edilmiştir. Böylece Körfez Savaşı sonrasında İngiltere'nin Kürtlere ve Orta Doğu'ya yönelik politikasının anlaşılmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

1. TARİHSEL ARKA PLAN

İngiltere'nin Kürtlere olan ilgisi oldukça eski tarihlere kadar gitmektedir (Uçarol, 2013: 582; Kürkçüoğlu, 1978: 31)). İngiltere Hindistan'a yerleştikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik ilgisini arttırmış ve Orta Doğu'yu daha fazla dikkate almaya başlamıştır. 20. yüzyıl başlarında petrolün önem kazanmaya başlaması ve İngiliz donanmasının petrol kullanmayı gündemine alması İngiltere'nin Orta Doğu'ya göz dikmesine neden olmuştur (Baysal, 1975: 217; Ergin, 1991: 166). İngiltere Orta Doğu'ya yerleşebilmek için bölgedeki pek çok azınlık ile iş birliği yapmaya çalışmıştır (Tharoor, 2017: 1; Rohde, 1932: 22). Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ile Osmanlı toprakları gizli antlaşmalarla İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılmıştır. Fakat Rusya'nın savaştan çekilmek zorunda kalması Rusya'nın payı için yeni arayışlara neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere daha önce Rusya'ya bırakılmış olan Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurulmasına ve kurulacak Ermenistan ile kendi kontrolü altındaki Irak arasında bir tampon devlet yaratılmasına karar vermiştir. Bunun için Kürtlerden faydalanmayı planlamıştır (Küçük, 2009: 3). İngiltere ayrıca Millî Mücadele'ye karşı Kürtleri kullanmak için de pek çok kez Kürtleri bağımsızlık vaadiyle kandırmaya çalışmıştır (Küçük, 2005: 80). Lozan Antlaşması sonrasında, Musul meselesi sırasında da İngiltere yeniden Kürtleri Türkiye'ye karşı kıskırtmaktan geri kalmamıştır (Turan, 2003: 216; Sipahioğlu, 2006: 367). Bu nedenle çıkan Şeyh Sait isyanı gibi bazı ayaklanmalar Türkiye'yi sıkıntıya sokmuştur (Arıdemir, 2018: 83). Irak'ta manda yönetimi kurulması sonrasında Musul sorununun Milletler Cemiyeti süreci sırasında çözülememesi tarafların bir süre daha mücadele etmesine neden olmuştur (Türkmen, 2003: 35; Belen, 2014: 414). Musul sorunu İngiltere ve Türkiye arasındaki görüşmeler sonucunda çözümlenmiş ve Musul İngiliz yönetimindeki Irak'a bırakılmıştır (Şimşir, 2004: 47). Bu durum Türkiye ile İngiltere arasında iyi ilişkiler tesis edilmesinin yolunu açmıştır. Bu nedenle İngiltere'de Kürt meselesi bir süre için önemini kaybetmiştir (Silleli, 2005: 66; Yılmaz, 2011: 136).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa Orta Doğu'da en önemli güç haline gelmişlerdir (Borsa, 2016: 86). İngiltere Irak'ta manda yönetimi tesis etmiş, İran ve Suudi Arabistan üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda az yıpranmış olması ve rakiplerinin büyük yenilgiler yaşaması İngiltere'yi bir süre için rakipsiz bir güç haline getirmiştir (Farmer, 2006: 10). Böylece Petrol bölgelerini denetim altına alınmış olması da İngiltere'ye büyük yarar sağlamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı İngiltere ve Fransa'yı büyük ölçüde zayıflatmıştır (Ovendale, 1994: 18). Buna rağmen İngiltere Orta Doğu'daki konumunu korumaya çalışmıştır (Özdil, 2013; Bratberg, 2005: 19)).

Yükselen Arap milliyetçiliği İngiltere'yi en çok meşgul eden konulardan birisi olmuştur (İrkıçatal, 2012: 33). Mısır ve Filistin'de yaşanan sorunlar İran ve Irak'ı İngiltere için daha önemli hale getirmiştir. Tüm sorunlara rağmen İngiltere dünya gücü konumunu korumak için çaba göstermeye devam etmiştir (Perkins, 2016). Fakat bu dönemde Orta Doğu'daki denkleme katılan devlet sayısı artmıştır. Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş Orta Doğu'ya da sıçramış ve Batı devletlerinden çekinen pek çok ülke Sovyetler Birliği ile yakınlaşmıştır. Bu dönemde Irak da bir dönem bu politikayı izlemiştir. Buna karşın İran Amerika ve İngiltere'nin önemli bir müttefiki haline gelmiştir. İngiltere Sovyetler Birliği tehdidi karşısında Amerika ile ortak bir dış politika geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu duruma İngiltere'nin eskisi kadar güçlü olmaması ve ülkede ekonomik sıkıntıların büyümesi yol açmıştır (Woodward, 1968: 516). Fakat iki devletin benzer çıkarlara sahip olmaları ortak hareket etmeyi kolaylaştırmıştır (Wright, 1945: 73). Buna rağmen zaman zaman fikir ayrılıkları ve krizler de yaşanmıştır (Davies, 2017: 2).

İran'da yaşanan devrim sonrası Amerika ve İngiltere Orta Doğu'da önemli bir müttefikten mahrum kalmışlardır. İngiltere için bu dönemde en önemli dış politika prensiplerinden birisi Sovyetler Birliği ile mücadele olduğu için Amerika'nın bölgedeki girişimleri İngiltere tarafından çoğunlukla desteklenmiştir (Mayhew, 1950: 482; Wallace, 1992: 424). Bunun üzerine Irak diktatörü Saddam Hüseyin ile yakın ilişki kurarak onu İran'a karşı kullanmışlardır (Uslu, 1999: 165). Bu dönemde Irak rejiminin eylemleri ve Kürtlere yönelik baskıları İngiltere için sorun olmamıştır. Ancak İran-Irak Savaşı sonrasında Saddam Hüseyin'in ekonomik ve siyasi kontrolden çıkması üzerine Amerika ve İngiltere petrol alanlarına hâkim olmak için Kürtlerden faydalanmaya karar vermişlerdir.

Amerika 1980'li yıllardan itibaren Orta Doğu'da İngiltere'nin bıraktığı boşluğu iyice doldurmuş ve petrol trafiği için kritik olan İran Körfezi bölgesini önemli nüfuz alanlarından biri olarak belirlemiştir (Karaca, 2020: 140; Kantarcı, 2012: 49). Bu bölgedeki çıkarlarını korumak için "Çevik Güç" isimli bir kuvvet hazırlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu gücün kullanımında hiçbir endişe kalmamıştır (Kissenger, 2018: 826). Irak'ın 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ederek Amerikan çıkarlarını tehdit etmesi, bölgeye müdahale için önemli bir fırsat yaratmıştır. Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde 28 ülkeden oluşan bir koalisyon kurulmuştur (Yenal, 2020: 97). Böylece Amerika ve İngiltere Irak'a savaş açılmasını ve Kuveyt'in tahliyesini sağlamışlardır (Uslu, 1999: 181 ve Okur, 2008: 165). Bu dönemde Irak içindeki Kürtler önemli hale gelmeye başlamışlardır. Irak'ın savaştaki mağlubiyeti sonrasında güneyde Şiiler, 2 Mart 1991 tarihinden itibaren ise kuzeyde Kürtler Irak yönetimine isyan etmişlerdir. 21 Mart 1991 günü Irak ordusu isyancı Kürtleri mağlup etmiştir. O tarihte Irak'ın parçalanmasını istemeyen Amerika ve İngiltere Kürtleri silahla savunmamışlardır (Yılmaz, 2011: 139).

Kürtlerin durumu Batı kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Bunun üzerine Türkiye üzerinde baskı kurularak Irak kuvvetlerinden kaçan Kürt mültecilerin Türkiye'de kurulan kamplara yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Irak'ın kuzeyinde uçuşa yasak güvenli bölge oluşturulmuş ve Kürtlerin burada toplanmaları sağlanmıştır. Burada bulunan Kürtleri korumak için İngiliz ve Fransız kuvvetleri görevlendirilmiştir (Yaycı, 2019: 336). Bundan sonra Kürtler bölgede hızla teşkilatlanmışlar ve devlet kurma yolunda ilerlemeye başlamışlardır (Arıdemir, 2018: 91). Bu durumun Türkiye üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Kürtleri korumak için oluşturulan uçuşa yasak bölge terör örgütü PKK için bir sığınma alanı olmuştur (Molla, 2009: 30). Kuzey Irak'ta oluşmaya başlayan Kürt Devleti ve bölgedeki Türkmenlerin durumu da Türkiye için ciddi bir endişe kaynağı olmuştur (Yaycı, 2019: 333).

2. İNGİLTERE AVAM KAMARASI'NDA YAPILAN OTURUM

6 Haziran 1991 günü İngiltere Avam Kamarası'nda Kürtler ile ilgili bir oturum yapılmıştır. Oturumda ilk konuşmacı Dawn Primarolo olmuştur. Konuşmasının başında Irak'ta yaşanan olayların insanlık dışı ve korkunç olduğunu söylemiştir. Tarihten öğrenilecek bir şey varsa bunun, insanlığın geçmişten hiçbir şey öğrenmediği olduğunu dile getirmiştir. Savaşların kaotik olduğunu ve Irak'taki savaşın da kaos getirdiğini söyleyerek, savaş yüzünden pek çok insanın öldüğünü ve birçoğunun da acı çekmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Son yıllarda sadece Kürtlerin değil diğer topluluklarında Saddam Hüseyin ve Irak Hükümeti tarafından katledildiklerini dile getirmiştir. Durumun kötüleşmeye devam ettiğini vurgulamıştır. Saddam Hüseyin'in elindeki Kürtlerin bir gelecekte olmadığını söylemiştir. Kürtlerin müttefikler tarafından işgal edilmiş bölgelere kaçtıklarını ve evlerine dönmelerinin düşük bir ihtimal olduğunu ifade etmiştir. Yarım milyondan fazla Kürt'ün Türkiye'de, yarım milyonun da İran sınırında olduğunu ve bunların korumasız ve yardım alamaz halde yaşadıklarını belirtmiştir.

Özellikle elektrik, tıbbi malzeme ve temiz su sıkıntısının üst düzeyde olduğunu dile getirmiştir. Saddam Hüseyin'in gönderilen yardımları engellemesini eleştirmiştir. Kürtlerin yeni bir soykırımdan çekindiklerini öne sürmüş, Irak Ordusu'nun Süleymaniye ve Kerkük'e ilerleyişini buna kanıt göstermiştir. Kürtlerin demokratik bir Irak içinde özerk olarak yaşamak istediklerini, bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlamadıklarını iddia etmiştir. Kürt temsilcileri ile Bağdat yönetimi arasında yapılan görüşmelerde bir antlaşma imzalanacağını umduğunu dile getirmiştir. Eğer böyle bir antlaşma yapılırsa antlaşmanın Birleşmiş Milletler tarafından korunmasının doğru olacağını söylemiştir. Ancak Birleşmiş Milletlerin bugüne kadar meseleye yaklaşımının yanlış olduğunu ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 485-486).

Batı devletleri genellikle bölgedeki azınlıkların bağımsızlık istemediklerini, mevcut devletleri içinde demokratik haklara sahip olmakla yetinecekleri tezini savunmuşlardır. Ancak tarihte yaşananlara baktığımız zaman olaylar çok daha farklı gelişmiş özerklik elde eden topluluklar hızla bağımsız devlet kurma yoluna girmişlerdir. Bu konuşmada Batı devletlerinin tezi bir kez daha tekrar edilmektedir.

Dawn Primarolo konuşmasının devamında Irak yönetimi ile Kürtler arasında antlaşma sağlanmasına engel olan bazı meseleler olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisinin sınırların belirlenmesi, ikincisinin belirlenen sınırların güvenliğinin sağlanması, üçüncüsünün petrol gelirlerinin paylaşılması ve dördüncüsünün Kürt bölgelerine Arapların yerleşmeleri olduğunu ifade etmiştir. Irak Hükümeti'nin bu konularda uzlaşmacı davranmadığını belirterek, İngiltere Hükümeti'nden uluslararası baskı sağlayacak girişimlerde bulunmasını istemiştir. Bundan sonra Türkiye'ye yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Türkiye'yi Kürtlere baskı yapmak, onların ana dillerinde eğitim ve yayın faaliyetlerine izin vermemek ve Irak Kürtleri ile temaslarını engellemek ile suçlamıştır (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 486).

İngiltere petrol bölgelerinin Kürtlerin elinde kalmasını ve böylece bölgedeki çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır. Bunun sağlanması için uluslararası baskı yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Uluslararası destek sağlamak için ise Kürt bölgelerinin Araplaştırıldığı, Kürtlerin sürgün edildiği iddiasını ortaya atmaktadır.

Konuşmasının sonunda Primarolo İngiliz Hükümeti'nden Birleşmiş Milletleri harekete geçirecek Irak üzerinde baskı kurmasını ve böylece Saddam Hüseyin'in Kürtleri katletmesine engel olmasını istemiştir. Ayrıca Türkiye, Irak, İran ve Suriye'deki Kürtlere yönelik destekleyici politikalar izlenmesini talep etmiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 487).

Bu konuşmada "destekleyici politikalar" ile Kürtlerin kışkırtılması, silahlandırılması, teşkilatlandırılması ve buldukları ülke aleyhine harekete geçirilmesi kastedilmektedir. Ayrıca Kürtlere yönelik hedeflerin bir ülke ile sınırlı kalmadığı bütün bölgeyi kapsadığı görülmektedir.

Bu konuşma sonrasında söz alan kişi Jeremy Corbyn olmuştur. Kürtlerin bu yüzyılda büyük haksızlığa uğramış topluluklardan biri olduklarını ileri sürmüştür. Türkiye, Irak ve İran'dan çok sayıda Kürdün evlerinden ayrılarak sürgünde yaşamak zorunda kaldıklarını iddia etmiştir. Kürtlerin Fransa büyüklüğünde bir bölgede yaşadıklarını ve sayılarının 20 milyondan fazla olduğunu ve buna rağmen dünya tarafından görmezden gelindiklerini söylemiştir. Osmanlı İmparatorluğu çöktüğünde Sevr Antlaşması ile bir Kürdistan kurulmasına karar verildiğini ve Türklerin bunu kabul ettiklerini hatırlatmıştır. Ancak İngiltere'nin Mustafa Kemal yönetimindeki modern Türkiye ile uzlaşarak Kürtleri terk ettiğini hatta Irak'ta ayaklanan Kürtlere karşı kimyasal silah kullanıldığını dile getirmiştir. Lozan Antlaşması'nda ise Kürtler hakkında bir düzenleme bulunmadığını belirtmiştir. Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yaşayan Kürtlerin trajik bir tarihleri olduğunu söylemiştir. Irak'ın İran'daki Kürtleri, İran'ın Irak'taki Kürtleri kışkırttığını Türkiye'deki Kürtlerin Irak tarafından kullanıldığını ileri sürerek Kürtlerin her zaman kaybeden olduklarını savunmuştur. Saddam Hüseyin'in bir kez daha Kürtleri ortadan kaldırmak için hazırlık yaptığını, Türk Ordusu'nun da Türkiye'nin güneyinde Kürt bölgelerini Türkleştirmeye devam ettiğini iddia etmiştir. Kürtlerin hakları uluslararası şekilde garanti edilmedikçe bölgede barışın sağlanamayacağını savunmuştur. Kürtlerin 1920 yılı ve Körfez Savaşı kurbanları olduğunu öne sürmüştür. Türk Hükümeti'nin bazı adımlar attığını ancak bunların yeterli olmadığını ileri sürmüştür. Irak'a giden Kürtlerin güvenlik gerekçesiyle sürüldüklerini öne sürerek bunun medeni bir davranış olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca Kürdistan'da bulunan Türk Ordusu'nun çekilmesini talep etmiştir. İngiliz Hükümeti'nden Kürtlerin 70 yıldır çektiği acıyı ve onların ihtiyaçlarını anlamasını istemiştir. Bu acının sona ermesi gerektiğini belirterek, bundan sonra Kürtlerin barış içinde yaşamalarını temenni ettiğini söylemiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 489-490).

Corbyn'ın İngiliz Hükümeti'ni Türkiye ile uzlaşarak Kürtleri yüzüstü bırakmakla suçlaması anlamsızdır. İngiltere Milli Mücadele karşısında başarılı olamamış ve bu yüzden Türkiye ile yeni bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Lozan Antlaşması ile pek çok çıkarından feragat etmiştir. Bu durumda bölgede Kürdistan kurmak için yapabileceği bir şey olmadığı açıktır. Bu nedenle Corbyn'in eleştirisi anlamsızdır. Ancak İngiltere'nin Irak'ta Kürtleri katlettiğini ifade etmesi oldukça cesur bir adımdır.

Bir sonraki konuşmacı Campbell Savours olmuştur. Konuşmasına sorunların çözümü için Irak'ın dünya barışını tehdit eder konumunun ortadan kaldırılması gerektiğini söyleyerek başlamıştır. Arap ülkelerinin bile Saddam Hüseyin rejiminden rahatsız olduklarını ileri sürmüştür. Babil'de 19 Mayıs günü 570 kişinin öldürüldüğünü, 20 Mayıs'ta Irak kuvvetlerinin Kürt yardım merkezine saldırdıklarını, 22 Mayıs'ta Irak Ordusu'nun Süleymaniye ve Kerkük'te 500.000 mülteciyi sıkıştırdığını iddia etmiştir. 23 Mayıs günü Kerkük'te Kürt katliamı yapıldığını ve şehrin Araplaştırıldığını öne sürmüştür. Şii liderlerin tutuklandıklarını, bölgesel Kürt liderlerin öldürüldüklerini dile getirmiştir. John Wilkinson Campbell Savours'a sorunun çözümü için Saddam Hüseyin rejiminin ortadan kaldırılmasını önerip önermediğini sormuştur. Savours bunun bir çözüm olduğunu, ancak kendisinin diğer çözümleri de göz ardı etmediğini ifade etmiştir. İngiliz Hükümeti'nden Saddam Hüseyin'in iktidarda kalmasına yol açacak zayıf yaptırımlar içeren bir Birleşmiş Milletler planının reddetmesini istemiştir. Beyaz Saray sözcüsünün yaptığı açıklamaya gönderme yaparak Amerika'nın Saddam Hüseyin iktidardan ayrılana kadar yaptırımları azaltmayacağını ifade etmiş ve kendi hükümetine de aynısını yapmasını tavsiye etmiştir. Eğer Irak'ta bir yönetim değişikliği yapılmazsa Kürtlerin evlerine dönebilmeleri için kendilerine uluslararası bir güvence verilmesini önermiştir. Aksi halde mültecilerin evlerine dönmeye cesaret edemeyeceklerini ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 491-492).

Bu konuşmadan İngiltere'nin Irak'a karşı Amerika Birleşik Devletleri ile ortak hareket etmeyi planladığı görülmektedir. İngiltere artık kendisine zararlı olan Saddam Hüseyin'i devirmek için uluslararası baskı yapmayı planlamakta ve bunu sağlamak için de Kürtlerin yaşadıklarını kullanmaktadır. Asıl endişesinin Kürtler olmadığı kesindir. Tarihe baktığımız zaman İngiltere manda yönetimine isyan eden Kürtleri ortadan kaldırmakta tereddüt etmemiştir. İngiliz politikacılar Irak'ta Şiiilerin baskı gördüğünü dile getirmişler ancak iktidarı Sünnilere teslim edenin kendi devletleri olduğunu dile getirmemişlerdir.

Bu konuşma sonrasında Harry Barnes söz almıştır. İddia edilenin aksine İngiliz Hükümeti'nin Kürtlere büyük ölçüde yardım ettiğini ifade etmiştir. Körfez Krizi sırasında Kürtlere yardım için hükümetten bağımsız pek çok yardım kuruluşu kurulduğunu hatırlatmıştır. Konuşmasının devamında özel yardım kuruluşlarından bazılarının Kürtlere gönderdiği yardım malzemelerinin miktarı hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca hükümet birimlerinin bu yardım kuruluşlarına yaptığı katkılardan bahsetmiştir. İngiltere'nin Kürtleri açlık ve susuzluk yüzünden ölmekten kurtarması gerektiğini belirtmiştir. Güvenli bölge politikasının gözden geçirilmesini ve eksiklerinin giderilmesini talep etmiştir. İngiliz Hükümeti'nin Kürtlere verdiği vaatleri yerine getiremediğini söyleyerek hükümeti eleştirmiştir. İngiliz basını da meseleye yeterince ilgi göstermemekle suçlamıştır (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 494-496).

Bu konuşmadan İngiltere'nin Kürtlerden faydalanarak bölgede etkinlik kazanmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Hatta bunun için Kürtlere pek çok vaat verildiği de itiraf edilmektedir. Bu nedenle Barnes şimdi zor durumda olan Kürtlere İngiliz Hükümeti'nin destek olması gerektiğini söylemektedir.

Sıradaki konuşmacı Ann Clwyd olmuştur. Kendisinin durumu görmek üzere İran-İrak sınırına gittiğini söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Irak'ta yıllardır insan hakları ihlalleri yaşandığını dile getirmiştir. Irak'ın İngiltere ile iyi ilişkileri olduğu dönemde Halepçe'de katliam yaptığını ve İngiliz Hükümeti'nin buna ses çıkartmadığını ifade etmiştir. Bu defa İngiliz Hükümeti'nin farklı davranması gerektiğini savunmuştur. İran-İrak sınırında yüzbinlerce mültecinin olduğunu ve bunların Saddam Hüseyin'in öfkesinden kaçtıklarını ifade etmiştir. Türkiye-İrak sınırında da benzer bir durum olduğunu belirtmiştir. 1987 yılında olduğu gibi Irak yönetiminin bu insanları yok etmek istediğini ileri sürmüştür. Bu mültecilerin uluslararası yardım alamadıklarını da dile getirmiştir. Müttefik güçlerin bölgeden çekilmeleri sonrasında durumun ne hale geleceği hakkında İngiliz Hükümeti'nin bir öngörüsü olup olmadığını sormuştur. İngiliz askerlerinin Irak Kürdistanı'ndan çekilmesinin, Kürtler arasında büyük endişeye sebep olacağını savunmuştur. Güvenlik konusunda güçlü bir uluslararası garanti olmadan müttefik askerlerinin bölgeden çekilmelerinin, mültecileri büyük bir korkuya sevk edeceğini iddia etmiştir. Bir antlaşma yapıncaya kadar İngiliz askerlerinin bölgede kalmasını istemiştir. Bu şekilde hareket edilmesinin, Saddam Hüseyin'i Kürt liderlerle uzlaşmaya zorlayacağını ifade etmiştir. Kendisinin

Talabani ile yaptığı görüşmede, Türkiye'nin Irak içinde otonom bir Kürt bölgesi kurulmasına destek verdiğini öğrendiğini söylemiştir. Körfez Krizi sırasında Saddam Hüseyin ile savaşırken Kürtleri koruyamamanın Batı dünyası için bir utanç olduğunu dile getirmiştir. Birkaç hafta içinde müttefik kuvvetleri bölgeden ayrılırsa, Saddam Hüseyin'in iktidarda kalacağını, Kürtler, Şiiler ve Asuriler gibi toplulukların yeniden rejim baskısına maruz kalacaklarını belirtmiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 498).

Ann Clwyd'in Türkiye hakkındaki iddiası dikkat çekicidir. Türkiye Irak içinde bir Kürt bölgesini destekleyerek stratejik bir hata yapmıştır. Şüphesiz bölgede kurulacak bir Kürt yönetiminin Türkiye üzerinde baskı oluşturacağı kesindir. Konuşmada dikkat çekici bir diğer unsur Kürtleri koruma bahanesiyle İngiliz askerlerinin bölgede kalmasının istenmesidir. Petrol bölgelerinde hâkimiyet sağlamak için mülteciler kullanılmaktadır.

Bu konuşma sonrasında söz alan kişi Mark Lennox-Boyd olmuştur. İngiltere ve müttefiklerinin Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar aracılığıyla Irak'a baskı yaptıklarını, böylece Bağdat yönetiminin ülke içindeki topluluklara baskı yapmasının önüne geçmeye çalıştıklarını söylemiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği tarihten itibaren İngiltere'nin mültecilere 81 milyon poundluk yardım yaptığını, 100 gönüllünün Türkiye sınırında çalıştığını, Türkiye sınırına 510 ton, İran sınırına 625 ton yardım malzemesi gönderildiğini hatırlatmıştır (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 500). Görüldüğü üzere İngiltere Kürtlere belli oranda yardım etmiş ve bazı politikacılar bunu yeterli bulmuşlardır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin güvenli bölge planını kabul ettiğini ve Avrupa ülkelerinin bu kararı desteklediğini hatırlatmıştır. Başkan Bush'un 16 Nisan günü yaptığı açıklamada Amerika, İngiltere ve Fransa'nın Kuzey Irak'a asker gönderme kararı aldıklarını söylediğini belirtmiştir. Bu girişimin geçici bir çözüm olduğunu, daha kalıcı önlemler alınması gerektiğini dile getirmiştir. 2 milyon Kürt, Hıristiyan ve Türkmen'in evlerinden uzak kaldıklarını ve yardıma muhtaç olduklarını ifade etmiştir. Türkiye ve İran'dan bu insanlara büyük ölçüde yardım etmelerini istemiş, kendi hükümetini de bu yardımlara katkı sağlamaya davet etmiştir. Birleşmiş Milletler ile Irak arasında varılan uzlaşma sayesinde Irak genelinde insani yardım merkezleri kurulacağını ve Birleşmiş Milletler yardım personelinin mültecilere yardım için çalışacağını belirtmiştir. İngiliz politikasını Kuzey Irak'ta güvenli bölgeler kurulması ve bu bölgelerin Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmesi şeklinde özetlemiştir. Kürtlerin bağımsız bir devlet istemediklerini, sadece güvelik içinde yaşamayı arzuladıklarını savunmuştur. Kürt liderler ile Irak yönetimi arasında bir antlaşma sağlanacağını umduğunu söylemiştir. İngiliz Hükümeti'nin Kürt liderlere antlaşma yapmaları yolunda baskı yaptığını ancak onların Irak Hükümeti'ne güvenmediklerini ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 501).

Bu konuşmada görüldüğü gibi İngiliz politikası Irak yönetimi üzerinde baskı kurarak Kürtleri bölgede etkin bir güç haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bunu sağlamak için de Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerden faydalanılmaktadır.

Lennox-Boyd İngiliz Hükümeti'nin geçmişte Irak'ta yaşananlara tepki vermediğine yönelik eleştirilere cevap vermiştir. Halepçe'de yaşananlar sonrasında İngiltere'nin durumu protesto ettiğini dile getirmiştir. Araya giren Jeremy Corbyn protesto sonrasında İngiliz Hükümeti'nin Irak yönetimine kredi sağladığını ve ticari ilişkileri geliştirdiğini hatırlatmıştır. Bu eleştiri sonrasında Lennox-Boyd yeniden mevcut durum hakkında konuşmaya başlamıştır. Müttefik kuvvetler ülkeden ayrılmadan Irak yönetimi ile Kürtler arasında bir antlaşma yapılmasının ve Kürtlerin güvenliğini sağlayacak önlemler alınmasının gerekli olduğunu savunmuştur. İngiliz Hükümeti'nin mülteci krizi karşısında hızlı, kararlı ve etkili hareket ettiğini öne sürmüştür (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1991: 502-503).

İngiltere-Irak ilişkilerinin iyi olduğu dönemde, Irak'ta yaşananlara İngiltere'nin tepki göstermemesi İngiliz politikacılar tarafından bile eleştirilmiştir. Bu tutum İngiltere'nin insani kaygılardan ziyade kendi çıkarlarını korumak için harekete ettiğini bir kez daha açıkça göstermektedir. Irak ile müttefik olduğu dönemde Kürtlere yapılanlar İngiliz Hükümeti'ni rahatsız etmemiş, ancak Irak ile ilişkiler bozulunca Kürtlerin kurtarılması birden gündeme gelmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Körfez Savaşı'nda Irak Ordusu'nun zayıflaması sonrasında Irak'ın güneyinde Şiiler kuzeyinde ise Kürtler merkezi hükümete isyan etmişlerdir. Tüm güçlülere rağmen Irak Ordusu bu isyanları bastırmıştır. Bunun sonucunda büyük bir Kürt nüfus Türkiye ve İran sınırına yığılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Irak'ın kuzeyinde uçuşa yasak bölge ilan ederek Kürtleri korumak istemişlerdir. Bu politikanın arkasında petrol açısından zengin bölgeleri Kürtler aracılığıyla denetleme fikri vardır. Yine o

dönemde Irak'ın bölünmesinin tehlikeli olacağı düşüncesi de İngiliz ve Amerikan politikasının belirlenmesinde etkili olan fikirlerden birisidir.

Kürt mültecilerin geleceğinin belirsizliği İngiliz politika gündeminde tartışma konusu olmuştur. Bazı politikacılar İngiliz Hükümeti'ni Kürtlere verdiği sözleri tutmamakla ve onlara yardım etmemekle suçlamışlardır. Kürtlerin halini bir insanlık dramı olarak niteleyerek İngiliz Hükümeti'ni bu duruma seyirci kalmakla suçlamışlardır. Bu kişiler Birleşmiş Milletlerin daha etkin kullanılarak Irak üzerindeki baskının artırılmasını savunmuşlardır. Yapılan konuşmalarda Sevr Antlaşması'na göndermede bulunulması bölgede Kürtler vasıtasıyla İngiltere nüfuzu tesis edilmesinin hala hayal edildiğini göstermektedir. İngiliz Hükümeti ise eleştiriler karşısında Kürtlere pek çok yardım gönderildiğini onların güvenliklerini sağlamak için girişimlerin sürdüğünü ifade etmiştir. Kürt mültecilerin korunması için İngiliz ve Fransız askerlerin görevlendirildiğini hatırlatarak, bölgede uçuşa ve askeri harekatlara yasak bölge oluşturulduğunu ve böylece Kürtlerin yeteri kadar korunduğunu ifade etmiştir. İngiltere böylece hem Kürtleri petrol açısından zengin bölgelerde yerleştirmek hem de İngiltere'nin Kürtlerin yanında olduğu mesajını vermek istemektedir.

Irak'ta yaşananların Türkiye üzerinde pek çok olumsuz etkisi olmuştur. Körfez Savaşı nedeniyle büyük bir ekonomik zarara uğrayan Türkiye bir de mülteci sorunuyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bölgede bir Kürt yönetimi kurulması Türkiye üzerinde baskı oluşturmuş, uçuşa yasak bölge terör örgütü PKK için bir barınma alanı yaratmıştır. 1991 yılından itibaren Irak'ın kuzeyi PKK'nın yönetim merkezine dönüşmüş ve bu durum Türkiye için büyük sorunlar doğurmuştur.

KAYNAKÇA

- Arıdemir, Hakan. (2018). Türkiye'nin Orta Doğu Politikasına Yönelik Sürekliliğin I. Körfez Savaşı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(65), 82-93.
- Baysal, K. (1975). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Petrol Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 35(1-4), 217-224.
- Belen, F. (2014). *Türk Kurtuluş Savaşı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Borsa, M. (2016). İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiliz Dış Politikasının Analizi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(54), 81-102.
- Bratberg, O. (2005). Grand Nations Grand Ideas? Guiding Principles in the Foreign Policy of Britain and France. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Norveç: Oslo University.
- Davies, N. (2017). At last it Happened: Bevan the Russian Revolution and Soviet Union. *Cardiff University*. <https://blogs.cardiff.ac.uk/thinking-wales/2017/10/31/at-last-it-has-happened-bevan-the-russian-revolution-and-the-soviet-union/> adresinden 13.11.2021 tarihinde erişildi.
- Ergin, F. (1991). Musul Sorunu ve Körfez Petrolleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(20), 165-173.
- Farmer, A. (2006). *British Foreign Affairs 1919-1939*. London: Hodder Murray.
- İrkıçatal, E. (2012). İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 31-59.
- İngiltere Parlamento Tutanakları* (6 Haziran 1991). <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1991/jun/06/kurdish-people> adresinden 04.05.2020 tarihinde erişildi.
- Kantarıcı, Ş. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sitem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 0(16), 47-84.
- Karaca, E. (2020). Londra Basın Ataşeliği Raporları Işığında İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Siyasetinde Bir Gündem Olarak SSCB. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 139-166.
- Kissenger, H. (2018). *Diplomasi*, (Çeviren: İ. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Küçük, C. (2005). Millî Mücadele. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 30) İçinde (s. 76-83). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçük, C. (2009). Sevr Antlaşması. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C.37) İçinde (s. 1-5). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1978). *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Mayhew, C. (1950). British Foreign Policy Since 1945. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 26(4), 477-486.

- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11), 29-45.
- Okur, M. (2008). Körfez Savaşı ve Irak'ın İşgali Arasındaki Dönemde Irak'ta Faaliyet Gösteren BM Misyonları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(7), 163-174.
- Ovendale, R. (1994). *British Defence Policy Since 1945*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Özdil, Y. (2013). Arabistanlı Lawrence. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/arabistanli-lawrence-25376685> adresinden 10.11.2021 tarihinde erişildi.
- Perkins, A. (2016). Labour Needs to Rethink Harold Wilson's Legacy. It Still Matters. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/mar/10/labour-harold-wilson-legacy-100-years> adresinden 11.11.2021 tarihinde erişildi.
- Rohde, H. (1932). *Asya İçin Mücadele-Şark Meselesi*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Silleli, T. (2005). *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Sipahioğlu, U. (2006). Musul. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C.31) İçinde (s. 366-367). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şimşir, B. (2004). *Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tharoor, S. (2017). The Partition: The British Game of "divide and rule. *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/8/10/the-partition-the-british-game-of-divide-and-rule/> adresinden 15.11.2021 tarihinde erişildi.
- Turan, Ş. (2003). Lozan Antlaşması. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 27) İçinde (s. 214-217). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Türkmen, Z. (2003). *Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi Tarih (1789-2021)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uslu, N. (1999). Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(3), 165-199.
- Wallace, W. (1992). British Foreign Policy after the Cold War. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 68(3), 423-442.
- Woodward, L. (1968). British Foreign Policy in Retrospect. *International Journal*, 23(4), 507-519.
- Wright, M. (1945). British Foreign Policy in Europe. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 0(240), 73-78.
- Yaycı, C. (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30), 310-352.
- Yenal, S. (2020). Savaş Kavramının Dönüşümü: 1. ve 2. Körfez Savaşı Örneğinde Hibrit Savaşların İncelenmesi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 30(1), 85-110.
- Yılmaz, S. (2011). *Irak Dosyası*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.